

Inuuneritta II

2013-imiit 2019-imut innuttaasut peqqissuunissaannut Naalakkersuisut
periusissaat anguniagaallu

NAALAKKERSUISUT
GOVERNMENT OF GREENLAND

PEQQISSUSEQ nappaatip illuatungeriin-
nanngilaa, **INUUNERISSUSERMULLI** aamma
uuttuutaavoq. Inuunerinneq peqqillunilu inuuneq
pitsaasumik inuunermut atavoq qasujaanermullu,
pujortartannginnermut imaluunniit imertannginnermut
imaluunniit pualannginnermut imaanngilaq tamatigut
uuttuutitut atortartoq. Qasujaanermulli kisitsit uuttuut,
oqimaassuseq aanngajaarniutinillu atueriaaserput nap-
parsimalinnginnissatsinnut ulluinnarnilu killilimmik
inuulinginnissatsinnut annertuumik pingaaruteqar-
put - **INUUNITALU PITSAASUP** annikillisinne-
qarnissaa pinngitsoortissinnaallugu.

Agathe Fontain
Peqqissutsimut Naalakkersuisoq

© Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik 2012

Assit:

Inuuteq Kriegel, qupp. 2

Nukaraq Eugenius, qupp. 4, 27, 28, 31, 32

Ulrik Bang, qupp. 10, 23

Kristine S. Kreutzmann, qupp. 16, 24, 34, 40

Ilusaa: Tegnestuen Tita, Nina S. Kreutzmann

Naqiterneqarfia: Clemens A/S

IMAI

Aallaqqaasiut 4

**Suut peqqissuserput
aalajangiiffigissavaat? 10**

Imigassaq aalakoornartulik hash-ilu 16

Pujortartarneq 24

Timersorneq (timip aalatittarnera) 28

Nerisaqarneq 32

**Inuuneritta II-p atortuulersinneqarnera atorlugulu
sungiunerqarnissaa 34**

Nakkutiginninneq naliliisarnerlu 40

**Inuiaqatigiit peqqissuunissaannut iliuusissatut
siunnersuutit tallimat 43**

Najoqqutarisat 44

Aallaqqaasiut

Inuuneritta II-p peqqissuseq pitsaasumik inuunertut nalilerpaa inuiaqatigiillu inuunerisa pitsaassusaata qaffatsinnissaa siunertaralugu. Inuuneq pitsaasoq tassavoq inuulluarnissamut nassuiarneqarsinnaasumillu pingaarutilimmik inuunissamut periarfissarititaasunik ilivitsumik atorluaasinnaaneq.

Inuuneq pitsaasoq inoqatinik allanik inoogateqarnermi pinngortinneqartarpoq. Tamanna minnerunngitsumik meeqqanut ilaqutariinnilu inuunermi atuuppoq. Qanigisaqatigiinni nuannaarneq atuuppat inuiaqatigiinni inuunernut allanut akuunerunissaq inuiaqatigiinnilu suleqataanissaq nukissaqarfigineqarnerusarpoq. Ilutigalugu pisut qasunarsinnaasut misigisapiluillu nukissaqarfiginerullugit.

Taamaattumik Inuuneritta II-p atuunnerani takorluugaq mannaavoq:

Kalaallit Nunaanni innuttaasut tamarmik pitsaasumik sivirusumillu inuunissaminnut pitsaanerpaanik periarfissaqartariaqarput.

Tamannalu ima paasisariaqarpoq:

- sivirusunerusumik inuussasugut – inuunermi atukkat pitsaanerit atorlugit
- ukiut inuuffigut pitsaasut amerlissasut - napparsimanginnerulluta killilersorneqannginnerullutalu
- peqqissumik susoqartumillu inuunissamut tamatta assigiimmik periarfissaqasasugut – periarfissallu taakku atorlugit.

Inuuneritta II-p inooriaatsitta kingunerisinaasai samminerussavai, inooriaasitsinnullu pissutsit sunniisut kalaallit inuiaat peqqissusaannut sunniinerpaat aamma sammissallugit. Sammisqaarnissaq taanna qinnerneqarpoq iliuitsit allat annertuut suliffeqarfiit assigiinngitsut akimorlugit iliuseriffigineqareermata, pingaartumik meeqqat, inuusuttut ilaqutariillu inuuniarneranni pissutsit pitsaasut toqqissisimasumillu inuunissaat anguniarlugu. Inuunerittap iliuitsit tamakku ilanissaat siunertaraa, iliuserineqareersut "qallernagit".

Inuunerittap sammisassai iliuseqarsinnaasuseq tunngavigalugu aamma qinnerneqarsimapput. Samminiakkat inuit ataasiakkaat imak isiallaannarlutik ilisarinnasaat. Taakku pinaveersaartitsinermik sulinissamut tulluupput, ersarissumik anguniakkanik suliaqarfusinnaasut.

Inuuneritta II-mi samminiakkat makkuupput:

Imigassaq aalakoornartulik hash-ilu, taak-kuninnga atornerluinerit meeqqanut, inuusuttunut ilaqutariinnullu annertuumik ajornartorsiuteqartarnernut peqqutaammata, taassumap ataani tarnikkut peqqiillorneq inuunermilu toqqissisimanginneq. Meeqqat ilaqutariinni imigassamik atornerluiner-mik kinguaassiuutitigullu atornerlunneqarnermik nalaataqarsimagaangata immi-nut toqussinnaanerup kingusinnerusuk-kut pinsinaanera allisarpoq. Sammisassa-q taanna pingaarnersaavoq.

Pujortartarnej, peqqutigalugu nappaatinut amerlasuunut, toqujaartarnernut ukiunillu pitsaasumik inuuffissarigaluanik annaasaqartarnermik pujortartarnej peqqutaasarmat.

Timersorneq, timip aalatinnera, peqqutigalugu timersornerup nappaatit arlalippassuit pinaveersaartittarmagit inuullu peqqissusaanut pingaaruteqarnera uppersarsilluarneqareermat.

Nerisaqarnej, pissutigalugu puallarpallaarnermut, sukkulernermut allanillu nappaateqalertarnermut taakkulu amerlasiaartuinnarnerannut peqqinnanngitsunik nerisaqartarnej peqqutaasut ilagimmassuk.

Imminut toquttarnerup pitsaalioneqarnissaanut “ilaqutariinnullu naartusunut siusissukut iliuuseqarnej” paasissutissiinerlu Inuuneritta II-mi nanginneqassapput.

Meeqqat, inuusuttut ilaqutariillu immikkut angusaqarfigineqarusupput

Innuttaasut peqqissuunissaannut anguniakkat soorunami innuttaasunut tamanut atuupput, pingaartilluguli Inuuneritta II-mi immikkut angusaqarfigineqarusupput meeqqat, inuusuttut ilaqutariillu. Taakku immikkut angusaqarfigeriarnissaannut peqqutissarpassuaqarpoq. Meeqqat inuusuttullu immikkut sanngiissuseqarput, taakkumi ilaqtattatik inuiaqatigiillu kisiisa isumalluutigaat, toqqissisimaneq ineri-

tornerlu pitsaasoq qulakkeerneqassappat.

Peqqissuseq eqqarsaatigalugu inooqataarnermi assigiinngissutsit inunngorneq sioqqullugu aallartereertarput. Peqqissutsimut killigititaasut inuiaqatigiinnilu peqqissutsimut, isumaginninnermi ilinniartitaanermilu sullissisarnerit pinngitsoorneqarsinnaanngitsut peqqissaartumik aallunnerisigut meeqqat, inuusuttut ilaqutariillu akornanni peqqissuseq eqqarsaatigalugu inooqataarnermi assigiinngissut siunissami millisinneqarsinnaapput. Inuuneritta II-p meeqqanut inuusuttunullu iliuutsit allat taperpai inuunerullu sinnerani peqqinnartumik iliuuseqartuaannartarnissap iluatsinnissaa sammillugu.

Inuuneritta II-p sammisai sisamaasut innuttaasunut tamanut pingaaruteqarput, pingaartumik meeqqanut, inuusuttunut ilaqutariinnullu. Ilaqutariinni atornerluiffiusuni peroriartorneq ajortunik annertuunik suniuteqartarpoq, ilaqutariinnilu ajortumik inuunerup kingornuttakkap kipitinneqarsinnaanera ajornakusoorpoq. Meeraanerup inuusuttuunerullu nalaanni pujortalertartut amerlapput. Ileqqorissaarluni timimik atuisarnerit peqqinnartunillu nereriaatsit meeraanermi tunngavilerneqartartussaagaluarput, ileqqummi peqqinnanngitsut inuunerup ingelanerani nappaatinik, toqujaarnermik inuulluarfinnillu annaasaqarnernik kinguneqartitsisarput.

Peqqissumik inooriaaseqarneq meeraaner-
mi tunngavilerneqartarpoq utoqqalinissarluni
angullugu attanneqartarluni. Peqqissuulluni
utoqqalinissamut tunngaviliisuvoq pingaa-
rutilik, taamaattumik Inuuneritta II utoqqar-
nut annertuumik aamma pingaaruteqas-
saaq.

Inuuneritta-miit Inuuneritta II-mut

Inuiaqatigiit peqqissuunissaannut pilersaa-
rut Inuuneritta Kalaallit Nunaannut pilersaa-
rutit siullersaraat. Tamaattumik piumasa-
qaatit maanna allaapput. Inuuneritta II so-
qanngivittumiit aallartissanngilaq, pinaveer-
saartitsinermilu pilersaarutit peqqinneruler-
nissamullu pilersaarutit suliniutit peqqinnis-
saqarfimmiinnaanngitsoq ilinniartitaanerulli
isumaginninnerullu iluannittaaq aamma
ingerlanneqassapput.

Inuiaqatigiit peqqissuunissaannut pilersaa-
rutit siulliup Inuuneritta II-llu assigiinngis-
susaasa annersaat tassaapput sammisat
anguniakkallu erseqqissarneqarsimaneri
annertuumillu annikillisarneqarsimaneri,
pilersaarutit ataqatigiinnerata pingaartil-
lugu sakkortusarneqarsimanagera, peqqissut-
simullu isumaqatigiissusiortoqarsimanagera,
pilersaarutillu ingerlanneqarnerani akisus-
saasunik inuttaliinissaq. Suliniummissaaq
inatsisiliornikkut pitsaaliuinerup, tassalu
inuit inuunerminni toqqammaviisa ikorfartu-
taanissaannik ersersitsinissaq kissaa-
taavoq. Inatsisiliornikkut pitsaaliuineq inup-
passuarnut ataatsikkut paasisitsiniaanertut

inunnullu ataasiakkaanut tunngatillugu pit-
saaliuinerut innani tamanut annguttarnera
pissutigalugu, inuiaqatigiinni inuttut atukkat
assigiinngissutaannik annikillisisinissamut
periarfissiinerusinnaavoq.

Inatsisiliornikkut pitsaaliuineq tassaa-
sinnaavoq:

- Imigassaq tupalu pillugit inatsisili-
ornikkut, timersornermut aqqusi-
nermilu angallannerup isuman-
naallisarnissaanut tapersiinnikkut,
peqqinnartunik toqqagassaqarne-
rup qulakkeerneqarnera
- Timip atornissaannut piukkunnar-
sakkanik atuarfiliortunilu meeqqe-
riviliorneq
- Illoqarfiit pilersaarusiorneqarnerini
innuttaasut cykilerfissaqarnissaan-
nik imal. timip atornissaanut peri-
arfissinneqarnissaannik qulakkee-
rinninneq
- Meeqquerivinni atuarfinni suliffinnilu
peqqinnissaq pillugu politikkeqar-
neq
- Kiffartuussinermi isumaqatigiissu-
tigut nioqqutissanik nalinginnaa-
sunik peqqinnartunik akikitsunillu
qinigassaqarneranik qulakkeerin-
ninneq
- Nuna tamakkerlugu suliniutitut
massumatut iliuusissanik siunni-
ussineq

Kiisalu Inuunerittap II-p aallartinneqarneraniit ataavartumik iliuutsinik nakkutilliisoqartarnissaa naliliisoqartarnissaalu ingerlanneqartassasut.

Siunissaq ungasissoq isigalugu inuiaqatigiit peqqinnerulissapput

Inuiaat peqqissusaat pitsaaneq uuttorneqarsinnaasoq ukiumiit ukiumut takuneqarsinnaangilaq. Taamaattumik inuiaqatigiit peqqissuunissaannut pilersaarut aqqis-suulluarlugu ingerlanneqartariaqarpoq, tungaviusumik iliuutsit pitsaanerpaat ilisimaneqareersut atorlugit, tamatumalu kingorna ineriartorneq malinnaaffigalugu. Suliap ingerlatiinnarneqarnissaa pingaaruteqarpoq kissaatigisatut angusat ingerlaannaq takuneqarsinnaanngikkaluarpataluunniit. Inooriaatsit ajortut kinguaariaat arlariit inooreeraangata qaangerneqarsinnaasarput.

Imigassamik hashimillu atornerluinerit inuiaqatigiinni oqimaaqatigiinnginnermik takutitsisarput. Aningaasatigut ingerlanerliorneq, illulunneq, suliffeqannginneq, pissakilliorneq peroriartornermilu annikilliuuteqartarnerit atornerluisarnerup kingunipilorisarpai. Taakkuli inuiaat peqqissuunissaannut

pilersaarutini ikiorniassallugit oqimaapasippallaarput. Imaanngilarli puiorneqassasut imaluunniit piaaralugit iliuuseqarfigineqassanngitsut. Inuiaqatigiit peqqissuunissaannut ajornartorsiutinut peqqutit qaangerneqareerpata aatsaat Inuunerittami anguniakkat pingaarnerit anguneqarsinnaapput, tassa Kalaallit Nunaata innuttaanut tamanut inuttut sapinngisamik pitsaanerpaamik atugaqalerneq.

Inuunerittap sunniutai

Inuiaqatigiit ataatsimut tamaat isigalugu nappaatinik nammataqarnerat peqqinnissaqarfiullu aningaasartuutaanik ikilisaaneq pinaveersaartitsinikkut peqqinnerulersitsinarnikkullu aatsaat anguneqarsinnaapput. Kisianni pinaveersaartitsinerit peqqinnerulersitsiniarnerillu ungasissoq isigalugu iliuuseqarfiginiarneqarput, piffissarlu sivikitsosiumut isigaluni nappaatinik akiuiniarneq pinaveersaartitsinerlu annertuumik aningaasartuuteqarfiussaaq.

Ukiuni kingullerni qulini innuttaasut peqqissusaanni ineriartorneq nalinginnaasoq annikitsuinnarmik siuariartorsimavoq. Tassani peqqutaavoq inuiaqatigiit nalinginnaasumik

ineriartornerata pinaveersaartitsinerullu imminnut naleqqussarneqarsimannginnerat. Tassani pinaveersaartitsinermut aningaasaliissutit ikippallaarsimanerat peqqutaaluinnaarpoq.

Kalaalit inuiaqatigiit pinaveersaartitsinermut peqqinnerulersitsiniarnermullu qanoq annertutigisumik aningaasaliisinnaappat? Taanna apeqqut akineqassappat isiginneriaaseq sorleq atorpeqarnersoq apeqqutaavoq. Danmarkimi naatsorsuinerit takutippaat pujortarneq, timimik atuinngippallaarneq pualavallaarnerlu peqqutigalugit inuiaqatigiit ukiumut 7,7 milliarder kr.-nik peqqinnissaqarfiit aningaasartuuteqarnerusimasut. Taakkulu qaavatigut inuiaqatigiinnut aningaasartuutit allat annertuut ilanngunneqassapput. Kisitsisit pineqartut toqqaannartumik Kalaallit Nunaannut assersuunneqarsinnaanngillat, Kalaallit Nunaanimi soorlu pujortartarneq pualavallaarnerlu annertunerupput peqqinnissaqarfimmut agguaqatigiisillugu aningaasaliissutit ikinerunerat ilutigalugu. Inuuneritta II-p anguniagai anguneqartuuppata siunissaq ungasinneq eqqarsaatigalugu sipaarneq anner-tooq aamma anguneqassagaluarpoq.

Naggasiutitulli erseqqissarneqassaaq Inuunerittap sipaarneq siunertarinngimagu pingaarneq, nappaatilli il.il. ikilisinnisaat siunertarinngimagu, taamaalillugu inuunerinnissamut tunngavissaqarneq angullugu. Inuiaqatigiinnut pitsaaneruseqarneruunngasaaq aningaasartuuteqarnerusimasut. Taakkulu qaavatigut inuiaqatigiinnut aningaasartuutit allat annertuut ilanngunneqassapput. Kisitsisit pineqartut toqqaannartumik Kalaallit Nunaannut assersuunneqarsinnaanngillat, Kalaallit Nunaanimi soorlu pujortartarneq pualavallaarnerlu annertunerupput peqqinnissaqarfimmut agguaqatigiisillugu aningaasaliissutit ikinerunerat ilutigalugu. Inuuneritta II-p anguniagai anguneqartuuppata siunissaq ungasinneq eqqarsaatigalugu sipaarneq anner-tooq aamma anguneqassagaluarpoq.

**Suut peqqissuserput
aalajangiiffigissavaat?**

Naligiissuseq naalakkersuisoqatigiit 2009-miit 2013-imut isumaqatigiissutaanni pingaartinneqartut ilagaat, taamaattumillu Inuuneritta II-p maani nunatsinni peqqissuseq eqqarsaatigalugu inuuniarnermi assigiinngissutit samminiarneruait assigiinngis-sutsillu annikillisinniarneqarnissaa peqaaftaaffigerusullugu.

Illoqarfinni nunaqarfinnilu inuiaqatigiit akornanni inuunermi atukkatigut peqqissutsikkullu annertuumik nikingasoqarpoq, aamma nunap immikkoortuisa innuttaaqatigiikkuutaallu akonanni, tassa inuussutissarsitigut, isertitatigut atugarissaarnikkullu.

Inuit amerlanerit eqqarsartarput tupa, imigassaq aalakoornartulik, stressi, bakteriat, virusit il.il. nappaateqartarnermut peqqu-taasartut. Inuiaqatigiit peqqissusaat takusagutsigu pingaaruteqarpoq inuit napparsimalertarnerannut suut peqqutaasarnersut qiviassallugu. Inuit napparsimalertarneranni inuuniarnermi atukkat peqqutaakkajunerupput, inuillu ataasiakkaat inuiaqatigiinni inooqataaneranni atukkat qanoq anner-tutigisumik napparsimalersitsisinnaasunik naammattuuisarnernut peqqutaanersut.

Takussutissiap qupp. 13-imiittup takutippaa nappaatit inunnut ataasiakkaanut inuiaqatigiinnilu inooqatigiikkuutaanut peqqissuseq nappaatillu sunit aallaaveqarnersut inuiaqatigiinni ulluinnarnilu atukkatsinni. Nappaatinut akiuussuteqartarneq meeraanerup al-

liartornerullu nalaani pingortarpoq angajoqqaanit, ilaqtanait, ilisarisimasanit il.il. sunnerneqartarnermit. Inuit ataasiakkaat inooriaatsimik peqqissumik qinersisnnaa-nerat alliaartornermi atugarisanit inuiaqatigiinnilu atugassarititaasunit aalajangerneqartarpoq.

Una assersuutigineqarsinnaavoq: Ilaqutariinniissimagaanni ilinniarnermik qangali sungiussisimasunik, ilinniagaqarnissamut, suliffigissaarnissamut akissarsiaqarnissamullu periarfissat pitsaanerupput.

Aamma alliaartornerup nalaani pujortaattut ernguttullu akornanniittarsimagaanni takusutissiami ammalortup ilorpasinnerpaartaa-ni nappaateqalersitsisinnaasut navianartut qaninnissaat ilimanarnerujussuusarpoq.

Inuit ataasiakkaat peqqinnertik attatiinnarusukkunikku pitsaanerutikkusukkunikkulu nammineerlutik iliuuseqarluarsinnaapput, takussutissiamili takuneqarsinnaavoq periarfissat amerlanersaat inuiaqatigiinniittut. Taamaattumik Namminersorlutik Oqartusanit kommuninillu innuttaasut peqqinnerunissaat pillugu akisussaaffiup ilaata tigu-neqarnissaa pisariaqarpoq peqqinneruler-nissamik periarfissiinikkut.

Innuttaasut peqqinnerunissaani unammilligassat

Agguaqatigiissillugu inuunertussuseq naalungjarsuillu toqujaartarnerat

Agguaqatigiissillugu inuunertussuserput qaffakkiartoraluartoq naalungjarsuillu toqujaartarnerat annikilliarortaluartoq Kalaallit Nunaata Nunat Avannarliit angunissaat suli ungasippai.

Kalaallit Nunaanni agguaqatigiissillugu inuunertussuseq nunani makkunisut ippoq, soorlu Guatemala, Hviderusland, Tyrkiet aamma Marokko. 2000-2004-mi agguaqatigiissillugu inuunertussuseq angutitut ukiut 66-iusimapput, arnanut ukiut 71-iullutik. 2006-2010-mi kisitsisit taakku 68-inut aamma 73-inut qaffassimapput.

Ukiuni 2000-2004 meeqqat toqujaartarneranni 1000-t inuusimagaangata 13-it toqusarsimapput, 2005-2010-mi 1000-t inuusimagaangata 10-t toqusarlutik. Nunat-sinni meeqqat toqujaartarnerat Nunani Avannarlermioqatinit allanit annertunerungaatsiarpoq, Alaskamit Canadamilu Northwest Territoriesiniit annertunerulaarluni, Canadamilu Nunavummut assingungajalluni.

Inuit inooqatigiit akornanni atukkatigut assigiinngissutsit peqqissutsimut sunniuteqarput

Kalaallit Nunaanni inuit akornanni aningaa-saqarnermi atukkatigut assigiinngissutsit

nunani avannarlerni allaniit annertunerupput. Inuunermi atukkat peqqissutsimilu atukkat illoqarfimmiit nunarfimmut anner-tuumik assigiinngissuteqarput, aamma nunap immikkoortuisa akornanni. Naalungjarsuit toqujaartarneranni, imigassamik atuisarnerni imminullu toqunnikkut ajunaarnik-kullu toqusarnerni Kalaallit Nunaanni misis-suisarnerni nunap immikkoortuini assigiin-gissuteqartoq paasineqarpoq.

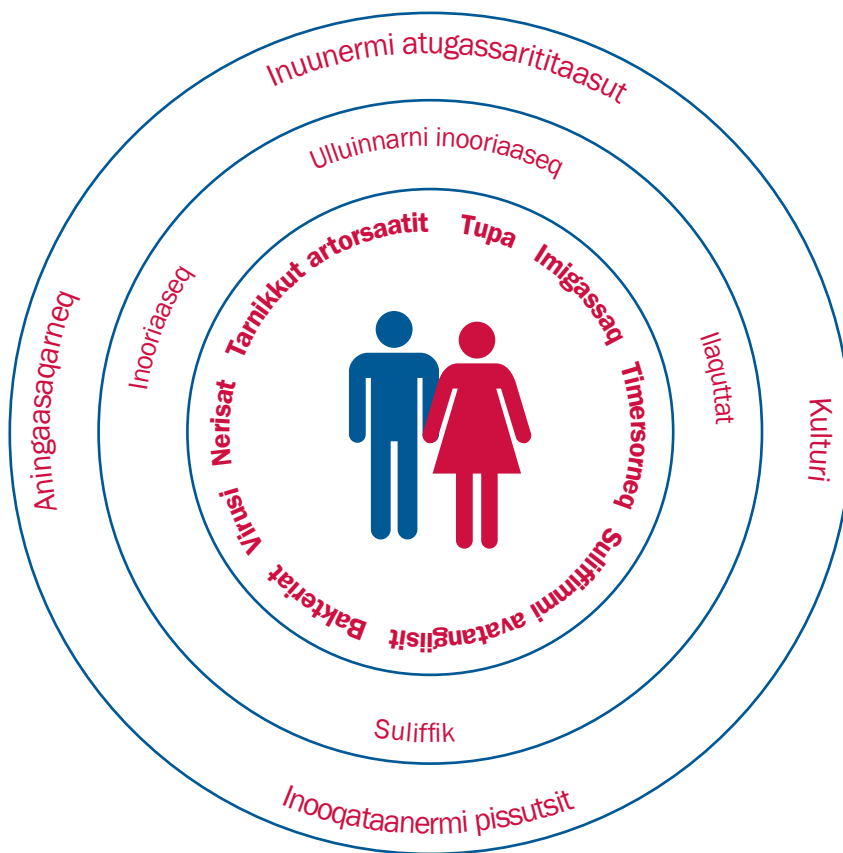
Imminut toquttarnerit imminullu toqukku-suttarnerit nunaqarfimmut naleqqiullugu sior-natigut illoqarfimmiit pikkajunnerusimapput, maannali taakku paarlaassimapput. Nerisa-qarniarnermi timillu aalatittarnerani aamma peqqissutsit nammineq nalilertarnerani, soorlu inuussutissarsiornermut atugaris-saarnermullu atatillugit, inuit inooqatigiit akornanni atukkatigut assigiinngissuseqar-neq paasineqarsimavoq. Meeqqani peqqis-sutsimut tunngatillugu Nuummi, illoqarfiit allat nunaqarfimmiit akornanni assigiinngissu-teqarpoq, amerlasuutigullu meeqqat nuna-qarfinneersut atugaat ajornerupput.

Inooriaatsimi atukkat aalajangiisut inuiaqa-tigiinni atukkat allanngoriartornerat ilutigalugu ineriartornerat assigiinngitsuusimapput. Imigassamik aalakoornartulimmik tu-pamillu atuinert kigaakkaluamik annikilliar-torput, timimilli atuisarneq nerisaqarnerlu eqqarsaatigalugit killormut ingerlallutik.

Imigassaq aalakoornartulik

Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissaannut ajornartorsiutaanerpaat tassaaput imigassamik aalakoornartulimmik hashimillu atornerluinerit. Innuttaasunik misissueqataasimasut tamarmik tamanna nalilii-

neq isumaqatigaat. Akileraarnermut Atugarissaarnermullu Ataatsimiititaliarsuup nalilerpaa meeqqat amerlasuut inuusuttullu toqqissisimannginerannut imigassamik hashimillu atornerluinerit peqqutit ilagigaat, aammalu tamanna inuiaqatigiit pissutsinik

Takussutissiaq 2.1 peqqissuseq inuiaqatigiinni inooqataanermut atatillugu

ajortunik kingornussisarnerisa attatiinnar-
tarnerinut peqqutit pingaernerit ilagigaat.
Atonerluisarnerit meeqqat, inuusuttut ila-
qutariillu ajornartorsiutinik naammattuui-
sarnerinut peqqutit anginerit ilagaat.

Erseqqissaatigineqassaaq imigassamik
atuineq apparaluartoq 1970-ikkunni 1980-
ikkunnilu imigassamik atonerluisimaneru-
jussuup kingunipiluunik oqimaatsunik nam-
matassaqartugut. Kalaallit Nunaanni mee-
rarpassuit ilaqutariinni imigassamik ajornar-
torsiuteqartarnerit naammattoortarsima-
vaat. Ilisimatusarnerit takutippaat nakuu-
sertarnerit, kinguaassiuutitigut innarliisar-
nerit, aamma imminut toqkкусuttarnerit
peroriartorfimmi kinguaassiuutitigut ator-
nerluisarnernut imigassamillu ajornartorsi-
uteqartarnernut attuumassuteqarluinnar-
tut.

Hashitortarneq amerlasuunit atorneqarpoq,
qanorli annertutigisumik atuisarnernut kisit-

sisinik tutsuiginartunik peqanngilaq. Ani-
ngaasanoorumassusermik nappaateqartar-
neq (ludomani) imigassamik hashimillu
atornerluisarnernut akulikitsumik attuumas-
suteqartarpoq.

Pujortartarneq

Innuttaasuni inersimasut 66%-ii pujortartar-
put, 15-inillu ukiullit affaat ullut tamaasa
pujortartarlutik. Innuttaasunik misissuisi-
manerit takutippaat 1999-imiilli angutit pu-
jortartartut ikilisimasut, arnalli amerlassusi-
at nikissimanani. Aggvaqatigiissillugu ciga-
retsinik atuisarneq annikilliarporpoq. Puatsi-
gut kræftimik toqusarneq ukiuni amerlasuu-
ni annertusiartuaarpoq, pingaartumik arnat
akornanni, maannalu suli siusippallaarpoq
pujortartarnerup annikillisimaneranik takus-
sutissanik peqalernissaq.

Timip aalatittarnera nerisaqarnerlu

Suliffinni angerlarsimaffinnilu timip aalatin-
neqartarnera annikinnerulersimavoq, sun-

ngiffimmili timigissartarnek annertoqataa-
nik annertusisimanani. Taamaalilluni katil-
lugu tamaat timimik aalatitsisarnek annikil-
liartorpoq. Nerisaqartarnermi kalaallit neri-
sassaataannik nerisarnek annikilliartorluni,
tikisitanik nerisaqartarnek suli annertusiar-
torpoq. Peqqinnartunik nerisassanik tikisi-
tanik soorlu naatitanik paarnanillu nerineru-
soqartarlunilu imernerusoqartarpoq - peq-
qinnanngitsunillu soorlu mamakujuttunik,
chipsinik sodavandinillu annertunerusumik
pisoqartarluni.

Nerisaqarnerup timimillu aalatitsisarnerup
ineriartornerata kinguneranik pualavallaaru-
jussuurtut amerliartorput. Pingaartumik ar-
nat akornanni. 1960-ikkunniilli sukkortar-
nek annertuumik takussaajartorsimavoq.
Sukkortunik 1999-ip aamma 2005-2007-
illu akornanni innuttaasunik misissuisima-
nerit takutippaat utoqqaat akornanniinnaq
sukkortut amerliartorsimasut. Nerisaqarner-
mi allannguutitut pitsaasutut taaneqarsin-

naavoq innuttaasut kviksølv-inik akulinnik
immamiit miluumasunit nerisaqarnerat an-
nikillisimasoq, tamannali innuttaasut peq-
qinnerunissaannut annikitsuinnarmik sun-
niuteqassaaq.

**Imigassaq
aalakoornartulik
hashilu**

Pinaveersaartitsineq, meeqqat inuusuttullu atornerluillutik aallartinginnissaat, inersimasut aalaakoortut/ikiaroortut saqqumivalaannginnissaat, hashimillu imigassamillu atuinerup sapinggisamik annertunerpaamik annikillisinneqarnissaa Inuunerittap **anguniagarai**.

2013-2019-imi **suliniutit** makkuussapput

- Naartusut imigassartoratillu hashimik atuinginnissaat
- Meeqqat inuusuttullu akornanni imigassartornerup, hashimik atuinerup, naamaarniarnerullu pitsaaliorneqarnissaat
- Meeqqat inersimasunik aalaakoortunik ikiaroortunilluunniit isigisaqannginnissaat

Imigassamik hashimillu atornerluinerit Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqinnerunissaannut ajornartorsiutit annersaraat, soorlulu inunnik inooqateqarnermut tarnikkullu ajornartorsiutinut ersarissumik attuumassuteqartut. Atornerluisarnerit meeqqat, inuusuttut ilaqutariillu ajornartorsiutinik naamattuuisarnerinut peqqutit annerit ilagaat.

Atornerluineq aningaasalunnermut, ilinniar-simannginnermut, angerlarsimaffilunnermut suliffeqannginnermullu tamatigungajak attuumassuteqartarput. Taamaattumik innuttaasut peqqinnerulernissaat anguneqas-sappat inuit inuuneranni avatangjiisit pingaarnerit saniatigut aamma sulissutigineqartariaqarput.

Suunuku ajornartorsiutaaneruset?

Imertariaaseq

Agguaqatigiisillugu annertuumik atuisarneq pinnani taamaallaanuna imertariaaseq ajornartorsiutinik pilersitsisartoq. 2011-mi Kalaallit Nunaannut 14-it sinnerlugit ukiulinnut inummut ataatsimut imigassaq agguaqatigiisillugu 9,8 literi eqqunneqarpoq, Danmarkimi kisitsit taanna 11,1 literiusoq. Imigassamik atuineq ajortut Kalaallit Nunaanni amerlanerupput, taamaattumillu atuisarnerit inunni ikinnerusuni agguataaqqapput. Sapaatip akunnerata imaluunniit qaammatip ingerlanerani assigiimmik ataavartumik imertoqarneq ajorpoq, sapaatip akunnertali naanerani akissarsiffinnilu imertoqarnerusarpoq. Tassani pineqarpoq aalakoorniutigalugu imigassartorneq (qall.: rusdrikkeri), tamannalu inuiaqatigiit akornanni (inooqataanermi) ajornartorsiortitsilertarpoq pilertortumillu ataavartumillu peqqiillortitsilertarluni.

Hashimik atornerluisarneq

Hash aanngajaarniutaavoq sivisuumik atorsimagaanni qaratsamik ajoqusiinnaasoq, sivisunerusumik sivikinnerusumilluunniit atorsimagaanni aamma tarnikkut nappaateqartitsilersinnaasoq. Innuttaasut peqqinnerulernissaat eqqarsaatigalugu hashilu aqqutigalugu ajornartorsiutit pilersinnaasut takussagaanni hash pisuulluni ingammik meeqqanut inuusuttunullu kingunipilorisin-

naasat tassaapput inuiaqatigiit akornanni (inooqataanermi) ajornartorsiutit.

Inuusuttut imigassamik hashimillu atuisarnerat naamaarniartarnerallu

2010-mi meeqqat atuartut peqqinnissamat namminneq iliuserisartagaannik misissuisimaneq HBSC (HBSC=Health Behaviour in School Aged Children) tunngavigalugu nalunaarusiap qanittukkut saqqummersinneqartup takutippaa inuusuttut imigassartarnerannut naamaarniartarnerannullu atatilugu killormut ineriartorneqartoq, hashitorarnerlu eqqarsaatigalugu inuusuttut ikileralaaarsimasut.

Naartusut atorerluisarnerminni ajornartorsiutaat

Naartusut imigassamik aamma/imaluunnit hashimik annikitsumilluunniit pisimagaa-ngamik meeraq suli inunngunngitsoq ilaannikkut ajoqusersinnaavaat. Suliap "Ilaqutariinnut naartusortalinnut immikkut pisariaqartitsisunut siusissukkut iliuseqartar-neq"-rup piffissap qiteqqunnerani naliliiffiqineqarnerani erserpoq naartusut tamarmik amerlanerpaartaat suliame tassani ilaatinneqarsinnaajumaartut atorerluinermik ajornartorsiutit amerlanerujussuat pissutigalugu.

Atorerluinerup inooqataanermut ajornartorsiortitsisarnera

Imigassamik hashimillu atorerluinermi atorerluisumuinnaq inooqatigiinnermut

kingunipiloqarneq ajorpoq, inuilli avatangjisaannuutaaq aamma eqquisarpoq. Atorerluineq pingaartumik meeqqanik ilaqtannillu qaniginerpaasanik eqquisarpoq. Allaat atorerluisuunngikkaluarluni nammineq piumassuserinngisamik imeqataasutut taaneqarsinnaasunik pisoqarsinnaasarpoq, tamannalu ajornartorsiut pujortartarani pujortartut akornanniinnermi pujortaqaataasarnermut assersuunneqarsinnaavoq. Ilaqutariinni atorerluisarnerit kinguaariinnut tulliuttunut annertuumik kingunerlutsitsisarpoq. Aammattaaq meeqqanik ilaqtariinni atorerluinermik misigisaqarsimasuni meeqqat taakku imminut toqunnissamat qaninnerunerannik allaat takussutissaqarpoq.

Isumaginnittoqarfiit peqqinnissaqarfillu artukkerneqartarneri

Imigassamik hashimillu atorerluinerup kingunipiluisa sularineqartarnerannut isumaginnittoqarfiit nukippassuarnik atu-isarput.

Imigassaq peqqinnissaqarfiup sullissisinaaneranut sunniuteqangaatsiartarpoq, tassanngaannartumimmi imigassamit pisumik sullinneqarnissamat pisariaqartitsisut peqquataallutik sulisunik piareersimasunik amerlanernik pisariaqartitsisoqalartarmat.

Sut tamaasa katillugit:

- Aalakoorniutigiinnarlugu imertartut amerlavallaarput

- Naartunermi imertartut amerlavallaarput
- Meeqqat amerlavallaat ilaqutariinni imigassamit ajoquserneqarluarsinnaasuni peroriartorput
- Inuusuttut amerlavallaat aalakoornermik, ikiaroornermik naamaarnermillu misilitaqarsimapput

Pineqartumi suliniutit suut aallartinneqarsimappat?

Killilersuinerit

Imigassap pissarsiaruminassusia tuniniarneqartarneralu malittarisassiuunneqartuarpur soorlu killilersuinikkut, najukkani killilersuinikkut, tuniniarsinnaanerani ammasarfinnik nakkutilliinikkut, sassaalliisarfinnik nakkutiginninnikkut, imigassallu piffissap ingerlanerani akitsuutaata annertusiartu-aartittuarneratigut. Iliuutsit taakku tamar-mik iluaqutaasarsimapput, peqqinneruleri-artuaarnermullu iluaqutaasimallutik, soorlu imigassanut aalakoornartortalinnut akitsuutit pinaveersaartitsinermut iluaqutaasarsimasut.

Najugaqarfinni aqqissuussaasumik ingerlataqarnermut atatillugu kommuni ataasi-aannartumik akuersissummik tunniussisinaatitaavoq, kommunillu taamaaliornikkut najugaqarfinni ataasiannartumik akuersis-suteqartarnerit annertussusaat suunerilu nakkutigisinnaassavaat.

Imigassaq Ikiaroornartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit

Imigassaq Ikiaroornartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit imigassamik aalakoornartortalinnik nioqquteqartarnej sassaallertarnerlu pillugit inatsit naapertorlugu pilersinneqar-nikuuvoq. Peqqissutsimut Naalakkersuisu-mut pinaveersaartitsinerup, peqqinneru-lernissap, imigassamik aanngajaarniutillu nakkutilliinerit katsorsaasarnerillu pillugit Siunnersuisoqatigiit siunnersuisartuupput. Imigassaq pillugu Siunnersuisoqatigiit pi-ngasunik innersuussuteqarput.

1. Inuusuttut 18-it inorlugit ukiullit imigassamik attuinngilluinnartari-aqarput
2. Pisumi ataatsimi imikkat tallimat angutinnagit imerunnaarit
3. Naartuneq sioqqullugu nalaanilu milutsitsinerullu nalaani imigassar-tornaveersaarit

Taakku saniatigut Siunnersuisoqatigiit hash pillugu angajoqqaanut siunnersuutinik pitsaasunik arfinilinnik saqqummiussa-qarput.

Imigassaq aanngajaarniutillu pillugit politikkit

2012-imi, Meeqqanut Inuusuttunullu Periu-sissamut atatillugu, inuusuttunut ilinniarfin-ni tamani imigassat aanngajaarniutillu pillu-git ineriartortitsineq Peqqissutsimut Naalak-

kersuisoqarfimmit aallartinneqarpoq, taamatutaaq pikkorissaanerit ilinniartitsinerilu aallartisarneqarput.

Suliniutit naartusunut tunngasut

Peqqinnissaqarfimmi misissuinissamut siullermut atatillugu naartusut tamarmik imigassamik hashimillu atuinerat pillugu apersorneqassapput. Naartusuni illoqatigiinniluunniit atornerluisoqarsimappat peqqinnissaqarfik katsorsaaniissamik neqerooruteqassaaq kiisalu "Ilaqutariinnut naartusortalinnut immikkut pisariaqartitsisunut siusissukkut iliuuseqarneq"-mut ilaasinnaanermut neqerooruteqassalluni.

Atornerluisunik katsorsaasarnarit

Peqqinnissaqarfik 2012-imi imigassamut katsorsaaniissamut nutaamik neqeroorfigitissimavoq, najugaqarfinni qitiusumillu katsorsaasarnissanut qulakkeerisumik. Neqeroorutip taassuma ilaqutariinnik katsorsaasarnissat najukkamilu katsorsaareermermi ikorfartoqatigiittarnissat pingaartippai. Meeqqanut inuusuttunullu atornerluisunik ilaqutariinni najugaqartuni aamma neqeroorutertaqarpoq, soorlulu inunnut hashimik atornerluisunut immikkut ingerlanneqartartussanik katsorsaariaatsinik nutaanik neqerooruteqartoqartoq.

Siunissami suliniutissanik assersuusiorneq

Imigassamik hashimillu atornerluisarnernut iliuutsit sapinngisamik susassaqtut amer-

lanerpaat ilaatissavai, soorlu inatsiseqarneq, peqqinnissaqarfik, isumaginnoqarfiit, suliffeqarfiit, niuertut, imerniartarfiutillit, timersoqatigiiffiit, atuarfiit, paaqqinnittarfiit, sunngiffimmi ornittakkat il.il.

Ajornartorsiutip annertuallaarnersua paa-siuminaappallaarneralu pissutigalugit suliniutip annerpaartaata meeqqat inuusuttullu eqqugaaffiunerpaartaannut inissinneqarnissaa innersuussutigineqarpoq. Tassa imaappoq naartusup misissorneqarnissaanik peqqinnissaqarfimmiit neqeroornikkut, "Ilaqutariinnut naartusortalinnut immikkut pisariaqartitsisunut siusissukkut iliuuseqarneq"-mi, ilaqutariinni meerartalini atornerluiffiusuni, atuarfinni, aamma sumiluunniit meeraqarfiusuni.

Pimoorussilluni imigassamik akiuiniarnerup iliuuserisassat sisamat pisariaqartippai:

1. Atornerluineranut peqqutit sammineruneri

Inuiaqatigiinni ajornartorsiutit annikillisinniarlugit iliuutsit aallartinneqassapput, tassa aalakoorniutiginnarlugu aala-koortarnerup peqqutaa millisinniarneqassaaq, aamma imigassamik atuisarnermi ajoqusiisartut atornerluisarnerillu allat. Tassa taakku soorlu aningaasakilliornermik, ilinniagaqannginnermik, inilunermik suliffeqannginnermillu peqquteqakkajuttut.

2. Pinaveersaartitsineq

Imigassamat killilersueriaatsinik atuinikut imigassamillu atueriaatsip pitsaanerulernissaanut sunniiniarnikkut Imigassaq Ikiaroonartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit innersuussutaasa pingasuusut eqquutinniarneqarnissaat qulakkeerniarneqassaaq.

Iliuuseqarfigisinnaasunik assersuutit

- Inuusuttunut 18-it inorlugit ukiulinnut imigassanik tuniseqqusaannginnerup malinneqarnissaa nakkutigineqarnissaalu
- Imigassat aalakoornartullit akitsuutaasa qaffannerat
- Tusagassiivinni tamani imigassamik usassaarisarnerit inerteqqutiginerat
- Inunnut tamanut aqqissuussaasumik pisoqartarnerani ataasiaannartumik akuersissuteqartarnerni tunngaviumik piumasqaatinik kommuninit sukaterinerit
- Soorlu tuniniaasarnernik ammasarfinnilu killilersuinerit
- Haship tikisinnegartarnerata minnerpaaffilernissaanik pissarsiariuminaanerulernissaanillu pimoorussineq
- Meeqqanut inuusuttunullu sullissivinnut, atuarfinnut suliffeqarfinnullu imigassanut aanngajaarniutinullu politikkit pitsanngorsarneri tamanullu nalunaarutigineri
- Angajoqqaat/inersimasut akisussaasusermik ilisimasaasa qaffassarnerat

- Haship ajoqusiisarnera pillugu kiisalu imigassamik atornerluinermi annerpaamik imernissamat killissarititaasut ajoqusiisinnaassusiilu pillugit paasissutisiineruneg
- Innuttaasut atornerluiffiusumi peroriartortut sammineqarneruni, atornerluisuunatillu inooqataasut siornatigut misigpilussimasaannik suliarinnineq

3. Iliuuseqajaarneq

Atornerluineq atulerneqarsimappat siusinnerpaakkut akiorniarnegarpat qaangiisinnaaneq annertunerpaajusog misilittakkat takutippaat.

Iliuuseriffigineqarsinnaasanik assersuutit

- Atorfillit ulluinnarni innuttaasunik amerlasuunik sullitaqartartut piginnaasaanik ineriartortitsineq, taamaaliornikkut atornerluisunik paasisaqajaarnissaq anguneqarsinnaaqqullugu
- Tapiisinnaanermut, katsorsaasarnernut, innersuussisinnaanernut periarfissat ilisimanerunegarnissaannik siammarsaaneq, malitseqartitsineq ilaqutaasunillu peqataatitsisarneq

4. Katsorsaasarnerit katsorsaareernermilu najugaqarfimmi ikorfartoqatigiinneq

Atornerluisarneq atornerluisuinnarmut kingunipiloqartitsineq ajorpoq, inuilli avatangiisiniittut tamarmik eqqorneqartarput, taakku ataanni pingaartumik

meeqqat ilaqutaasullu qanigisat. Taa-
maattumik pingaaruteqarpoq inuit ator-
nerluinermik ajornartorsiutillit katsorsar-
tinnissamullu piumassuseqartut qaqu-
gumulluunniit katsorsarneqarnissaannut
neqeroorfigineqarsinnaajuarnissaat,
soorlulu ilaqutaasunut qaniginerpaasa-
nut iliuuseqartarnissat qulakkeerneqar-
nissaat.

Iliuuseqarfigisinnaasatut assersuutit

- Atornerluinermut katsorsartissinnaaner-
mut qularnaveeqqut
- Atornerluinermik ajornartorsiutilinnut
aaqqissuussaasumik katsorsartinnissa-
mut innersuussisinnaaneq
- Atornerluisut meeraannut ilaqutaannullu
allanut aaqqissuussaasumik ikiusinnaa-
nerit qulakkeernissaat
- Najukkami katsorsareernermi ikorfarto-
qatigiittarnerit qulakkeernissaat, taa-
maalilluni atornerluilersimanermut peq-
qutaasut aamma suliarineqartarnissaat
qulakkeeqqullugu
- Katsorsaanermi najukkamilu katsorsa-
reernermi ikorfartoqatigiittarnermut ata-
tillugu pisortaniit sullissisut imminnut
ataqatigiinnerisa qulakkeernissaat

Pujortartarneq

Inuuneritta-mi **anguniagaapput** meeqqat inuusuttullu pujortaler-tarnissaannik pinaveersaartitsineq, "pujortaqataasarnerup" sapinngisamik annikillissinnissaa, pujortartartut ikilissinnissaat taakkulu pujortartagaannik sapinngisamik ikinnerpaaffiliinissaq.

2013-2019-imut **suliniutit** makkuussapput:

- Naartusut tupatunnginnissaat
- Meeqqat inuusuttullu pujortaler-nissaasa pinaveersaartinnissaa
- Innuttaasuni pujortartarnerup killeqartinnissaa, taamaalilluni meeqqat paasissammassuk pujortartarnerup ulluinnarni atorneqartarnera pissusissamisuunngitsoq.

Innuttaasut inersimasut 66 %-ii pujortartarput. 15-inik ukiullit affaat sinnerlugit ullormut pujortartarput. 2006-imi 13-inik ukiullit 16 %-ii ullormut pujortartarput, kisitsit taana 2010-mi 24%-imut qaffassimavoq.

Pujortartarnerup arlalinnik nappaateqalersinnaaneq annertusisittarppaa, soorlu kræfteqalersinnaaneq uummatillu taqaatigut nappaatit. Taakku nappaataapput peqqinnissaqarfimmi annertuumik suliaqartitsisartut, inuusuttunut allanut naleqqiullugu amerlasuunut toqumik kinguneqartitsisartut. Nappaatinut pujortartarnermit pilersineqartartunut aningaasartuutit annertupput.

Danmarkimi pujortartarnerq pisuulluni toqsartut toqusut tamarmik sisamararterutigigaat eqqoriarneqarpoq. Kalaallit Nunaanni pujortartartut Danmarkimut naleqqiullugu amerlanerungaatsiarneri pissutaalluni toqsartut pujortartarnermut attuumassuteqartumik toqquteqartartut nunatsinni amerlanerungaatsiarnissaat naatsorsuutigisariqassaaq.

Pujortartarnerq naartunermik ajornartorsior-titsilersarpoq inoorlaallu oqippallaarneranut peqqutaasarluni. Taamaattumik naartusut pujortartariaqanngillat.

Pineqartumi suliniutit suut aallartinneqarsimappat?

Inatsiseqarneq akitsuutillu

Pujortarnermik inerteqquteqarneq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 26. maj 2010-meersoq kiisalu tupa avatangiisinillu tupatorfiunngitsunik isumannaarineq, kiisalu tupanik nioqqutissat nalunaaqutserneqartarneri pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 10, 14. november 2004-meersoq, taakku kikkulluunniit ornissinnaasaanni suliffeqarfinni pisortanit namminersortunillu pigineqartuni illut iluanni pujortartannginnissamik kinguneqartitsipput, tupatortullu tupap peqqisutsimut ulorianaataanik mianersoqquneqarlutik.

Tupat akitsuuserneqartarneri pinaveersaartitsineri pingaaruteqarput.

Pujortartarnerup pinaveersaartinnerani periutsit

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik 2012-imi pujortarnermik pinaveersaartitsinissamut periusissamik sanasimavoq. Periusissaq taanna Inuuneritta II-mi siunissaq ungasinnerusiq isigalugu iliuseriniakkanut ikaarsaarnerussaaq. Naalakkersuisoqarfiup kræftimut pilersaarutissaani pujortartarnerup pinaveersaartinnissaanik allaaserinnitoqarniarnera kræfteqartarnerup appartinriarnerani pingaaruteqarpoq.

Peqqinnissaqarfimmiit naartusunut napparsimasunullu neqeroorutit

Peqqinnissaqarfiup naartusulerinermi najoqutassiai, soorlu naartusut pujortartarnerannik pujortartullu akornanniittarnerannik sammisaqarput. Peqqinnissaqarfinni missuinernut atatillugu naartusut pujortarunnaarnissamut ikiorneqarnissamik neqeroorfigineqartassapput.

Inuunerissarfiit suliaasa siunertaraat aaq-qissuussaasumik pinaveersaartitsinermik peqqinnissaqarfiup suliaqalernissaa. Sukkortut katsorsarneqartarnerisa pitsaassusaata ineriartorteqqinnissaanik sulineruvoq, suliallu taakku maanna puaat pujortarnermit ajoqusersimasut katsorsarneqartarnerannik aamma aap naqitsineqarpallaarnerannik katsorsaanernik ilaneqarput. Inuunerissarfiit pujortartarneq timimillu aalatitsivalaartannginneq ulorianaatilittut sammineruuaat.

Pujortarunnaarnissamik ilitsersuisut

Pujortarunnaarnissamik ilitsersuisutut ilinriartitaaneq Paarisap Inuunerittami siullermi pujortarnermut iliuserisimasaa pi-

ngaarnerit ilagaat. Pujortarunnaarnissamik pikkorissartarnerit assigiinngitsunit ingerlanneqartareerput.

Pujortartarneq pillugu politikkit

Pisortat suliffiutaanni suliffeqarfinnilu namminersortuni arlalippassuarni pujortarnermut politikkeqalereerput, ilaatigut pujortartarneq pillugu inatsit 2010-meersoq tunngavigalugu.

Siunissami suliniutissanik assersuusiorneq

Pinaveersaartitsinermi iliutsit pingaarnerit meeqqanut inuusuttunullu sammipput. Taamaattumik pinaveersaartitsinermi meeqqat inuusuttullu pujortalinnginnissaat pinerussavaat. Inersimasut meeqqanut maligassiuissuussapput, taamaattumillu inersimasut pujortartannginnerat meeqqat pujortarnermut pinaveersaartinneqarnissaannut pingaaruteqarpoq.

Pujortarnerup pinaveersaartinnissaanut Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup periusissaata suliniutissat tallimanut agguataarsimasut inississavai. Suliniutit ilaat pingaarnerupput, 2013-2019-imut nangitasat makkuupput:

- Pujortarnermut inatsisip malinneqarnissaa
- Tupat nioqutissat annerusumik akitsuusarneqarnissaat
- Meeqqanik inuusuttunillu sullissivinnut, ilinniagaqarfinnut suliffinnullu pujortarnermi politikkit ineriartortinnissaat
- Pujortarunnaarnissamut neqeroorutit ineriartortinnissaat

Timersorneq (timip aalatittarnera)

Inuunerittap **anguniagaraa** innuttaasut timimik aalatitsisarnermik inooriaatsimik attatsiinnarnissaat, inuunermi sivisuumik timimik atuisinnaanerup qulakkeerneqarnissaa anguneqaqqullugu, aamma pualavallaarnerit nappaatillu allat amerliartunneginnissaat anguneqaqqullugu.

2013-2019-imut **illiuusissat** ukununga sammitinneqassapput:

- Meeqqanut inuusuttunullu 18-it inorlugit ukiulinnut atuartunut tamanut ullormut nal.ak. ataaseq timimik aalatitsinissap qulakkeerneqarnissaa pillugu pilersaarusiortarnissat.
- Suliffeqarfiit annerumaat issiaannarnerulluni suliffiusartut tamarmik suliffiup nalaani timimik aalatitsinnaanermik sulisuminnut qulakkeerinnissaat.
- Timip aalatinneqarnissaanut innersuussutit atuuttut eqqutinneqarnissaanut innuttaasut tamarmiusut periarfissaasa pitsaangorsarnissaat.

Inuiaqatigiinni ukiuni kingullerni 50-ini ineriartorsimanerup siusinnerusumut naleqqiullugu kingunerisimavaa ulluinnarni suliffimmi sunngiffimmi issianeruneq. Suliffimmi timimik atuinnginnerunerup sunngiffimmi aalanerunerup iluarsivigisinnaangilaa.

Timimik aalatitsineq/timersorneq inuup peqqissusaanut toqqissisimaneranullu pingaaruteqartoq uppersarsilluarneqareerpoq. Timersorneq uippakajaarnermik (stress) minnerulersitsinnaavoq, tarnikkullu toqqissisimaneq annerulersillugu, inu-

nermillu sivitsuisinnaasoq inooriaatsinilu nappaatinut arlalinnut pinaveersaartitsinermi annertuumik pingaaruteqarluni. Timimik uninngatitsivallaarneq peqqinnanngitsunillu nerisaqartarnernik akullugu pualavallaarnerup sukkornerullu amerliartornerannut peqqutaavoq annerpaaq.

Inooriaaseq inuuneq naallugu timimik atuinertalik timimik atuiluarsinnaanermik kinguneqartitsisarpoq, taamaalilluni peqqissuulluni utoqqalisosarsinnaalluni. Timersorneq peqqissusermut pingaaruteqarpoq, minnerunngitsumillu aamma pingaaruteqarpoq timersornerup nuannersuunissaa, imaqarluartoq inoqatinillu ataqateqarnerup misigisarneranut sakkortusaasoq.

Pineqartumi suliniutit suut aallartinneqarsimappat?

Pineqartumi suliniutit assersuutit arlaliupput, ilaannaallu uani taaneqassapput:

Nerisaqarnermut Siunnersuisoqatigiit

Nerisaqarnermut Siunnersuisoqatigiit Peqqissutsimut Naalakkersuisumut siunnersoritit inissisimapput. Siunnersuisoqatigiit innuttaasunut innersuussutaasa quliusut ilagaat inuit tamarmik ullormut minnerpaamik nal.ak. ataaseq timiminnik atuisarnissaat.

Peqqinnissaqarfiup timimik atainerunissaq samminerulerpaa

Inuunerissarfiit timimik atuneq sammisaa ilagaat timimillu atuinissamat allornernik

kisitsissutit uuttuutitut piumassuseqalernerunissamullu atortarlugit. Nittartagaq amiusut.gl, Inuunerissaasunit nakkutigineqartoq, timigissarnissaq aalasarnerlu pillugit paassissutissaateqarpoq, taakku ataanni allornernik amerlaneqqusaannermut unamminerit, inuunerissartitsisarnernut paassissutissat il.il. Inuunermi pissutsinut Najoqqutassaq "Inuuneq tunissutaavoq" Inuunerissaasunit 2011-mi saqqummersinneqarpoq.

Peqqinnissaqarfiup nakorsamit allagartaliinnikkut allornernik kisitsissutit tunniuttarpari.

Namineq piumassuseqarnikkut iliuutsit

Kalaallit Nunaanni tamarmi qassinik ukioqarneq apeqqutaatinnagu qaammammi majimi akeqanngitsumik timersortitsisoqartalernikuuvoq, ilaarusuttut namminneq piumassusertik naapertorlugu ilaasarlutik. Innuttaasut tamarmik peqqinnartumik inooriaaseqalernissaat takorluukkatut siunniunneqarpoq.

Inuit namminerisaminnik kommuninik suleqateqarlutik meeqqanut inuusuttunullu sullissivinni ataasiakkaani timersornerulernissaq siunertaralugu iliuuseqarsimapput.

Siunissami suliniutissanik assersuusiorneq

Meeqqat mikineranniit timersornissamut kaammattorneqartassapput, tassani peqqu-taavoq meeraanermiilli timimik atuinissamut kajungerneq tamatigungajak inuunermi tamarmi attatiinnarneqartarmat. Timimik atuinissamut periarfissat pitsaasut inooriaatsimut timersornertalimmut pingaaruteqarput. Timimik atueriataarnissaq ajornaatsussaaq, namminerlu timeq atorlugu nikissinnaaneq qulakkeerneqarsimasariaqarpoq, tassa soorlu biilerani pisulluni, arpalluni, cikkillerluni il.il.

Inatsiseqarneq malittarisassallu timersornerulernissamut kajumissaataassapput. Ilaqutariit timersornerup silamiittarnerullu pingaassusaat ilisimasariaqarfaat, timimillu atueriataarsinnaaneq oqitsuulluni. Timersornerup peqqinnartutut isigineqalernissaa angorusukkaanni suliffeqarfiit/paaqqinnittarfiit/atuarfiit il.il. ilaatikkusunnarput.

Peroriartornermi timimik atuinerulerneq

- Paaqqinnittarfinni, atuarfinni sunngiffimililu ornittakkani timip atortarneranut politikkit iliuuseqarnissamullu pilersaarutit ineriartortinneri
- Atuarfinni silami illullu iluani avatangiisnik timimik atuilernerulernissaq eqqarsaatigalugu ilusilersuineq

Sulinermi timimik atuinerulerneq

- Suliffeqarfinni sulitigaluni timimik atuisarnissanik neqeroorutit

Avatangiisini qanittumi timimik atuinerulerneq

- Najukkat pilersaarusiortarnerini, soorlu ineqarfiit, paaqqinnittarfiit sukisaarsaarfillu ilusilersornerisigut nutarterneqarnerisigullu timimik atuinerunissamut, pinguarnerunissamut amerlasuujullunilu iliuuseqarusunnermut kajuminnartuunis-saannik eqqarsarneq. Toqqakkat peqqinnartut piuminartuullutillu toqqissisimannassapput

Sunngiffimmi timimik atuinerulerneq

- Pinngortitamiinnissamut periarfissat soqutiginninnerillu attatiinnarneri
- Timersoriaatsit aaqqissuussat aaqqissuussaanningsullu ilisimaneqarnerisa siammartinneri

Nerisaqarneq

Inuunerittap **anguniagaraa** innuttaasut Nerisaqarnermut Siunnersuisoqatigiit innersuussutaat malissagaat, taamaalillutillu tamatigoortunik peqqinnerulersitsisunik nerisaqarlutik, kialsalu pualavallaarnerup takussaamera annikilliskiaartuarlugu.

2013-2019-imi **illuuseriniakkat** makununga sammissapput

- Meeqqat sapaatip akunerani ullormi ataatsimi sodavandisorlutik, saftitorlutik, mamakujuttutorlutillu naatsiat panertortassasut
- Atualerlaat atuarfimmilu naammasisut akornanni meeqqat pualasuut ikilinissaat
- Innuttaasunut tamanut allangorartunik nerisnaanerup periarfissaa-nerulernissaa

Peqqinnangitsunik nerisaqarnek timimillu atuinnippallaarneq pualavallaat, sukkortut, kigutiluttut nappaatinillu allanik, soorlu kræftimik uummatillu taqaanni nappaateqartut amerliartupiloornerannut peqqutit annerit ilagaat. Assigiiaarpallaanik nerisaqartarnek vitamininik amigaateqalernerimik imaluunniit soorlu kviksølvimit PCB-millu mingutsinneqarnermik kinguneqartitsisarpoq. Inuusuttut akornaniunerusoq nerisassat inuussutissartaqarpianngitsut nerineqarpallaartarput soorlu sodavandit, mama-kujuit, kaagit, naatsiat panertut il.il.

Pineqartumi suliniutit suut aallartinneqarsimappat?

Nerisaqarnermut Siunnersuisoqatigiit

Nerisaqarnermut Siunnersuisoqatigiit Peqqissutsimut Naalakkersuisoq siunnersortartussaavaat. Siunnersuisoqatigiit ilaatigut soorlu nerisaqartarnek timimillu atuisarnek pillugit innuttaasunut siunnersuutunik 10-

nik sanasimavoq, taakkulu suna tamaat angullugu siammaanneqarsimapput. Siunnersuisoqatigiit Paarisa peqatigalugu qupperisagannguaq “Kalaaliminiitigut annilaangateqarata nerisnaavagut?” naqitertinnikuuaat. Siunnersuisoqatigiit isumassarsiaat piviusunngortinniarlugit Paarisa ukiuni arlaqartuni suleqatigineqarsimavoq. Nerisaqarnermut Siunnersuisoqatigiit ersarissumik pinaveersaartitsinermik suliaqarput Inuuneritamullu suleqataapput pingaarutillit.

Paarisap nerisassat pillugit saqqummersitai il.il.

Paarisap piffissap ingerlanerani nerisaqarnek pillugu arlalinnik saqqummersitaqarsimavoq, soorlu nerisaqarnermut iltitsersuut, peqqinnartut pillugit ilinniartitsinermut atu-gassiat, inuussutissanik innersuussutit, nerinermi ataatsimi najoqqutassiat il.il. Paarisap saqqummersitai kingullit tassaapput nerisassat nerinermilu ataatsimi suut nerineqassanersut pillugit politikkit atuarfennut fritidshjemminullu sammitinneqartut.

Siunissami suliniutissanik assersuusiorneq

- Nerisassat nerisaqartitsisarnerlu pillugit atuarfinni paaqqinnittarfinnilu politikkit
- Kantinat peqqinnartuutillit ineriartortin-neri
- Nerisassat peqqinnartut pissarsiariuminarneri: “Peqqinnartumik qinigaqarnek toqqaanerusaaq ajornanginneq”
- Pisiniarfinni ulluinnarni pisiarisartakkanik peqqinnartunik nioqquteqartarnissamut kiffartuussinissamik isumaqatigiis-sutit
- Nerisassiassat pineqarsinnaasut atorlugit peqqinnartumik igasinnaanermik ilisimasaqarnerulerneq
- Kigutilunneq akiorniarlugu nuna tamak-kerlugu suliniut ingerlaannassaaq

**Inuuneritta il-p
atortuulersinneqarnera
atorlugulu
sungjunneqarnissaa**

Pisortat:
Namminersorlutik
Oqartussat
Kommunit

Namminersortut:

Sulinermik aallutaqartut (Sulisitsisut (soorlu Sulisitsisut Peqatigiiffiat) sulinermillu ingerlatallit (soorlu SIK) Nammineq piumassutsimik ingerlataqartut (soorlu timer-sogatigiiffiit Røde Korsilu)

Soorlu kapitali 2-mi allaaserineqartut inuup nammineq peqqissutsini paaralugulu pitsanngortissinnaavaa, innuttaasulli peqqinnerulernissaannut inuiaqatigiit aamma annertuumik nammatassaqarput.

Pisortat namminersortullu (tabel ataaniittoq takuuk) peqqissutsip inuunerullu pitsaasup qulakkeernissaannut taamaalillutik akisussaqaataapput, tamarmillu immikkut assigiingitsunik pilersaarutip piviusunngortinnaannut immikkuullaarissunik periarfissaqarput.

Pilersaarutip atuutilivinnissaa Namminersorlutik Oqartussanit kommuninillu qulakkeerneqassaaq, pilersaarummilu anguniakat anguneqassappata taakku tamarmik immikkut akisussaaffitik kivissavaat. Namminersortullu Inuuneritta II-p atortussaaler-sinneqarnerani aamma annertuumik nammatassaqarput. Taakkuli Namminersorlutik Oqartussat kommunillu assigalugit akisusaanivik tigumminngilaat, inatsisitigut inaneqarsimaneq eqqaassanngikkaanni.

Namminersorlutik Oqartussat innuttaasut inuuneranni atugassarititanut pingaarnertut annertuumik sunniuteqarput inatsisiliortuunermikkut tulleriarinernilu pingaarnersiuisarnermikkut. Namminersorlutik Oqartussat akisussaaffiinik assersuutit: akileraarusiisarnerni akitsuusiisarnernilu tulleriarinerit inuiaqatigiinnullu aningaasaliissutit agguataarneranni tulleriarinerit, taakku ataanni peqqinnissaqarfimmut, ineqarnermut ilinniartitaanermullu aningaasaliissutit.

Figur 7.1. Inuuneritta II-p atortuulersinneqarnerani pisortat suleqatigisallu akisussaasut pingaarutillit

Aamma Namminersorlutik Oqartussat nunaqarfiit avinngarusimasullu pilersorneranni kiffartuussinissamut isumaqatigiissutaat tulleriarinerimi pingaaruteqarput.

Kommunit najukkani atugassarititat innuttaasut ilaqutariillu ataasiakkaat inuuffigisaanniittut akisussaaffigaat. Soorlu meeqqat atuarfiinut, sunngiffimmi atukkanut timersornermilu neqeroorutigineqarsinnaasunut tunngasut. Kommunit susassaqarfinni ataasiakkaani akisussaaffii inatsisini, malit-tarisassani isumaqatigiissutinilu atuarneqarsinnaapput.

Aningaasaqarneq

Politikkiliornerni tamani, nutaanik avatangii-siliornerni, iliuusissatullu siunniussinerni, Inuuneratta II-mi sammisat Namminersorlutik Oqartussanit, kommuninit, namminersortunit, peqatigiiffinnit il.il eqqarsaatigineqar-tarnissaannut suliniut innersuussisuuvoq.

Paasissutissiineq, paasisitsiniaanerit immikkullu Inuuneritta II-mi sammineqartunik pi-

	2013	2014	2015
 Atortuulersinneqarnera atorlugu sungjunnerqarnissaa		HBSC- innuttaasunillu misissuineq	
 Imigassamik hashimillu atornerluineq	Iliuuseqarneq	Ingerlatsineq	Ingerlatsineq, naliliineq naleqqus saanerlu
 Tupatorneq	Piareersarneq isumaqatigiissutillu	Iliuuseqarneq	Ingerlatsineq
 Timersoneq		Piareersarneq isumaqatigiissutillu	Iliuuseqarneq
 Nerisaqarneq			Piareersarneq isumaqatigiissutillu

Figur 7.1. Inuuneritta II-mut - 2013-2019 pilersaarutit.

naveersaartitsiniarluni iliuuseqarnerit, tamatumunnga aningaasaliissutaareersunit aningaasalersoneqassapput.

Atortuulersitsiniarnerup aaqqissuunera

Inuuneritta II Namminersorlutik Oqartussat, kommunit naminersortullu suleqatigiilluarnerisigut atortuulersinneqassaaq qitiusumi, kommunini najugaqarfinnilu tulleriarinerit ataqqillugit.

Inuunerittap siullup ingerlanerata qiteqqunerani naliliinerup najugaqarfinni suliniutiniq suliaqarnerit oqinnerunissaannik pisariaqartitsineq tikkuarpaa. Taamaattumik Inuuneritta II sammisassanik suliaqarnissamut aaqqissuunneqarsimanera erseqqissuuvoq.

Takussutissiami “Inuuneritta II-mi suliniutisat” aaqqissuunneqarnerat takuneqarsinnaavoq. Inuunerita II-p sammisaanni iliuussissat sammisassat ukiukkaarlugit suliaqartalernikkut anguniarneqartassapput. 2014-imi pujortartarneq, 2015-imi timimik aalatit-

sisarneq 2016-imilu nerisaqarneq. Imigassamik hashimillu atornerluisarnerit suliniutini sammisassat pingaarnersaraat, tamanalu pillugu suliniutit suliniuteqarfik naallugu ingerlanneqassapput.

Ukiut sammisaqarfiit tamaasa sioqqullugit iliuuseqarfissanik ersarissakkanik siunner-suosiornissanut piffissanik aalajangiisoqartarpoq, suleqatissat isumaqatigiissusiorfiginissaat ilanngullugit. Ukiup sammisaqarfiup kingorna ukiumi tulliuuttumi iliuuserisat sulisutiginerat ingerlateqqinneqartassaaq, ukiullu sammisaqarfiup naanerata kingorna ukiut marluk qaangiunnerisigut iliuuserisimasat nalilerneqartassapput. Nalileereernerup kingorna iliuuserisat naleqqussarneqarsinnaapput pisariaqartitsinerlu naaperlorlugu annertusineqarsinnaallutik.

Nunami tamarmi ataatsikkut suliniutit sammineqartarnissaat aaqqissuussinerup qulakkiissavaa. Taamaaliornermi iliuuseriniakkat piareersarneqartarnerat oqinnerussaaq

2016

2017

2018

2019

Qiteqqunnerani
naliliineqHBSC- innuttaasunillu
misissuineqNaggataarutaasumik
naliliineq

Ingerlatsineq

Ingerlatsineq

Ingerlatsineq

Ingerlatsineq

Naliliineq
naleqqussaanerlu

Ingerlatsineq

Ingerlatsineq

Ingerlatsineq

Ingerlatsineq

Naliliineq
naleqqussaanerlu

Ingerlatsineq

Ingerlatsineq

Iliuseqarneq

Ingerlatsineq

Naliliineq
naleqqussaanerlu

Ingerlatsineq

Iliuseqarneq = ukioq tunngaviliisumik sammisamik iliuseqarfik. **Iliuutsit ingerlateqqinneri** = iliuitsit nanginneri. **Naliliineq naleqqussaanerlu** = iliuitsit nalilernerit pisariaqartitsinerlu naapertorlugu naleqqussaaneq

suleqatigiissutigineqarnerilu qulakkeerneqarlutik. Aaqqissuussinerullu taassuma sammisanut ataasiakkaanut pimoorussisinaaneq ilutigalugu periarfississavaa, piffissamilu sivirusumi sulissutigisinnaanngorlugu, tamannami suliniutit pitsaanerpaamik ungasissumut sunniteqarnissaannut piumasaaqataavoq.

Inuuneritta II-p naggataarutaasumik nalilerneqarnissaata 2019-imi pinissaa pilersaarutaavoq, tamanna Inuuneritta III-mut atasussaasaq.

Innuttaasut peqqissuunissaanik isumaqatigiissutit naalakkersuinermillu suliaqartunit kaammattorneqarnerup atortuulersitsineq qulakkiissavaat

Inuunerittap siulliup qiteqqunnerani nalilinnermi inerniliunneqarpoq suliaqarfiit assigiinngitsut suliaqartullu assigiinngitsut akimorlugit peqqinnerulernissamut iliuitsini akisussaanerit inissinneqarsimanginneri pissutaalluni najugaqarfinni pinaveersaartit-

sinermut suliat unammillernartuusimasut.

Piffissap qiteqqunnerani naliliinnermi innuttaasut peqqinnerunissaanik isumaqatigiissutinik pisussaaffitalinnik pisariaqartitsineq tikkuarneqarpoq, pilersaarutillu politikerinit qaffasinnerpaanit annertunermik kaammattorneqartariaqartut. Kiisalu qiteqqunnerani naliliinerup innersuussutigaa pilersaarutip/suliniutip ataqatigiissarnera aallunneqarnerusariaqartoq.

Inuuneritta II-p atortuulersinneqarnerani innuttaasut peqqinnerulernissaanik isumaqatigiissusiortoqarlunilu qitiusumik pinaveersaartitsinermik ataatsimiititaliortoqasaaq.

Innuttaasut peqqissuunissaanik isumaqatigiissutit

Inuuneritta II-p ingerlanerani innuttaasut peqqissuunissaat pillugu pilersaarut pillugu suleqatigiittoqarnissamik pituttuiffiusumik isumatigiissusiortoqartassaaq. Taamaalior-

nerup siunertarissavaa suliffeqarfiit akimortumik suleqatigiittarnissaasa qulakkeernissaa najugaqarfiillu, kommunillu naalagaaffiillu pilersaarummi salliuutaasa imminnut ataqatigiinnissaat, aamma isumaqatigiissu-sionerit qulakkiissavaat akisussaaffiup agguataarnera ersarissaq, pilersaarummilu iliuuseriniakkat atuutilerneranni aaqqissuus-sineq ersarissaq.

Innuttaasut peqqissuunissaannik isumaqatigiissutit Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup Naalakkersuisoqarfiullu suleqatigisarta-gaasa akornanni sananeqassapput, soorlu naalakkersuisoqarfinnik allanik, peqqinnis-saqarfimmik, KANUKOKA-mik, kommuninik, suliffeqarnermilu soqutigisaqatigiiffinnik pe-qateqarluni. Isumaqatigiissutit pilersaarutip ataani iliuutsinut suleqatigiinnermut, upper-narsaasarnernut naliliisarnernullu aalaja-ngersimasumik sinaakkutaassapput. Innut-taasut peqqissuunissaannik isumaqatigiis-sutit politikertit tungaanniit suleqataasunin-gaanniillu innersuussuteqarnikkut inger-laavartumik misissorneqarsinnaapput.

Qitiusumik pinaveersaartitsinermut ataatsimiititaliaq

Inuuneritta II qitiusumik pinaveersaartitsi-nermut ataatsimiititaliornikkut nukittorsar-neqassaaq, ataatsimiititaliillu nuna tamak-kerlugu periutsit najugaqarfinnilu iliuutsit imminnut "oqaloqatigiissinnaanerit" ataqatigiissinnaanerilu qulakkiissavai.

Qitiusumik pinaveersaartitsinermut ataatsi-miititaliaq Peqqissutsimut Naalakkersuiso-qarfiup ataani pilersinneqassaaq, taannalu allattoqarfittut atuutissalluni. Ataatsimiitita-liap Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfim-mi, Ilinniartitaanermut Ilisimatusarnermullu Naalakkersuisoqarfimmi, Ilaqutariinnermut, Kultureqarnermut, Ilageeqarnermut Naligiis-

sitaanermullu Naalakkersuisoqarfimmi, Inuusutissarsionerimut Sulisoqarnermullu Naalakkersuisoqarfimmi, Ineqarnermut, At-taveqarnermut Angallannermullu Naalak-kersuisoqarfimmi kiisalu KANUKOKA-mi su-liamut susassaqtut atorfilittat qaffasissut ikiortassavai.

Ataatsimiititaliaq aqutsisoqatigiiffittut atu-tissaaq Inuuneritta II-llu ataani iliuutsit ata-qatigiissaarinerillu pingarnerit akisussaaffi-gissallugit. Ataatsimiititaliap immikkoortuni assigiinngitsuni, soorlu Imigassaq Ikiaroor-nartullu pillugit Siunnersuisoqatigiiffimmi Nerisaqarnermullu Siunnersuisoqatigiiffim-mi sulinerit ilanngullugit, iliuuserisat pillugit ilisimalikkat pissarsiarineqarsinnaasullu katersortassavai.

Ataatsimiititaliap pilersaarutit iliuusissat atortuulersinneqarneri malinnaaffigissavai naliliinerillu tunngavigalugit iliuusissat na-leqqussarneqarnissaannut pisariaqartitsiso-qarnerisat sianigissallugu. Ataatsimiititaliap ukiumoortumik Inuuneritta II-p killiffia pillu-gu naliliinerup Naalakkersuisunut tunniun-neqartarnissaa akisussaaffigissavaa. Poli-tikkikkut kissaatit akuersissutigineqarsima-sullu pilersaarutip ingerlanerani ilaatinne-qarusuttut ilanngunneqarnissaat ataatsimii-titaliap akisussaaffigissavaa. Ataatsimiitita-liap innuttaasut peqqinnerulernissaanik isu-maqatigiissutit pilersinneqarneranni toq-qannartumik sulineri ilaasassanngilaq.

Kommunini pinaveersaartitsinermut ataatsimiititaliat

Illoqarfinni kommuninilu tamani pinaveer-saartitsinermut ataatsimiititaliaqarnermik aaqqissuussineq najukkani pilersaarummik suliaqartarnerup Inuunerittap qeteqqunne-rani nalilerneqarnerani ajunnginnerarneqar-poq. Taamaattumik taamatut aaqqissuus-

sineq attatiinnarneqassaaq, siunissarlu isigalugu kommunini pinaveersaartitsinermut ataatsimiitilialiat pilersaarutini sammisassat sisamaasut aallaavigalugit kommunini iliuussatut pilersaarutit ineriartortittassavaat, najukkani kommunip innuttaasut peqqis-suunissaannut isumaqatigiissutigisimasai aallaavigalugit.

Kisianni – soorlu qulaani taaneqartoq – innuttaasut peqqissuunissaannut kommunip akisussaaffia innunat ataasiakkaanut iliuuseriniakkanut naleqqiullugu annertunerungaatsiarpoq.

Qitiusumik pinaveersaartitsiffiit suliaqartullu

Innuttaasut peqqinnerulernissaannut iliutsit inuiaqatigiinni tamani aallartinneqassapput, kisianni pinaveersaartitsiffiit aalajangersimasut pingaartillugu iliuuseriffigineqartariaqartut Inuuneritta II-mi tikkuarneqarput. Pinaveersaartitsiffiit tassaapput sulinermi avatangiisit, aaqqissuussinermi imaluunniit inooqatigiinnikkut sinaakkutaasut pinaveersaartitsinermik peqqinnerulersitsiniarnermillu ingerlatsiviit.

Meeqqat, inuusuttut ilaqtariillu pilersaarummi pingaartillugit sullinniarneqarput, Inuuneritta II-milu pingaartillugit peqqinnerulernissaannik pinaveersaartitsiffittut iliuuseqarfigineqarusuttut makkuupput:

- Meeqqanik ulluunerani paaqqinnittarfiit
- Atuarfiit ilinniarfiillu
- Sulliviit
- Nammineq piumassuseq tunngavigalugu ingerlatsiviit, soorlu timersoqatigiiffiit

Iliutsit ataqatigiinnerat

Nalunngilarput peqqissutsimut tunngasut imminnut ataqatigiittut. Taamaattumik pinaveersaartitsiffinni ataasiakkaani iliutsit su-

liffiit assigiinngitsut akimorlugit ingerlanneqassapput. Imigassamik hashimillu atorerluinermut tunngasunut, pujortartarnermut, nerisaqarnermut timersornermullu tunngasunut iliutsit pinaveersaartitsiffinni tamani immikkut taamaalillugit ataqatigiissinneqartassapput. Soorlu atuarfinni atuartut immikkut taakkorpiat tamarmik pilersaarummi sammisassat tamarmiusut iluanni iliuuseqarfigineqassapput.

Assersuutitut taasinnaavarput Ilinniartitaarnermut Ilisimatusarnermullu Naalackersuisoqarfiup misissussagaa atuarfinni ilinniarfinnilu allani malittarisassaritinneqartut peqqinnerulernissamut periarfissiinersut, najoqqutassat pisariaqartinneqartut pigineqarnermut, ilinniartitsisunngorniarnermilu innuttaasut peqqinnerunissaat ilinniartitsissutigineqartarnermut il.il. Kommunit atuarfinnut peqqissutsimut politikkit, kommunillu iluani iliuuserineqartussatut pisariaqartitat misissussavaat. Nammineq piumassuseq naapertorlugu suleqatigiiffiit, soorlu timersornerup iluani, ilanngunneqarsinnaapput, najukkanilu suliffeqarfiit niuernermillu ingerlataqartut, soorlu nerisassat peqqinnartut pillugit, ilanngunneqarsinnaapput.

Tassa peqqinnerunissamut isumaqatigiissutini Inuuneritta II-p sammisassai sisamaasut ilanngunneqartassapput, pinaveersaartitsiffinnilu ataasiakkaani iliutsit suliffeqarfiit assigiinngitsut akimorlugit ingerlanneqartassapput. Suliniutit piviusunngortinnissaannut suliffeqarfiit assigiinngitsut suleqatigiillutik sammisassat sisamaasut pillugit iliuuseriniakkanik pilersaarusiorsinnaapput, aamma Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfiup Naalackersuisoqarfinnik allanik, kommuninik sulisoqarnermullu soqutigisaqatigiinnik peqqissutsimut tunngatillugu isumaqatigiissuteqarsinnaanera qulakkeerneqareerpoq.

A scenic view of a snowy beach with a bright sun shining over the ocean under a blue sky with scattered clouds. The sun is positioned in the upper center, creating a lens flare effect. The ocean is dark blue, and the beach is covered in white snow. The text is overlaid in the lower half of the image.

**Nakkutiginnineq
naliliisarnerlu**

Inuunerita II-mi iliuuserineqarsimasut iluaqutaasa uuttorneqarsinnaaneri pisariaqarluinnarpoq. Taamaaliunngikkutta suliniutini anguniakkat angujartorneqarnersut takusinnaavianngilagut. Taamaattumik suliniutini iliuutsit sammisanillu suliaqarnerit ingerlaavartumik nakkutigineqassapput, nalilernerqartassapput piffissallu ingerlanerani naleqqussarneqarsinnaallutik, soorlu – takusutissiami figur 7.1-imi qupp. 36-miittumi takuneqarsinnaasutut – suliniutip/pilersaarutit qiteqqunnerani nalilernerqarnissaa naggataarutaasumillu nalilernerqarnissaa pilersaarutigineqartoq, taamaaliornerummi innuttaasut peqqissuunissaanik suliniutip 2020-mi nanginneqarnissaanut ataqatigiisissammagu.

Iliuutsit inernerisa nalilernerqartarnissaat kisimi pisariaqanngilaq, suliniutilli atortuulerinneqarneranut ingerlariaatsip nalilernerqarnissaa aamma pisariaqarpoq, taamaaliornikkut iliuutsit sorliit qanorlu iliornikkut iluatsinnissaannut Kalaallit Nunaannut atorluarsinnaanerpaasut paasinissaannut qulakkeerinnittoqassammat.

Suliniummik suliaqarnermut attuumassutilinni, ass. ataqatigiissaarisunik, susassaqaqatinik peqataasunillu apersuinerit tunngavigalugit ingerlanneqartartuni, misilittakkat unammilligassallu qulaajaaviginissaat, ingerlariaatsip nalilivigineqarnerani qitiutinneqarpoq. Taamatutaaq suliniuteqarnermi misilittakkanut uppernarsaataasinnaasut ilanngunneqartarput, peqataasullu maluginiagaannik ilaneqarsinnaasarlutik.

Iliuutsit toqqaannartumik nalilernerqartarnesisigut suliniutit malitseqartarnissaat pilersaarutaavoq sammineqartullu ineriartornerinut takussutissat malinnaaviginerisigut – siunissamilu peqqinnissaqarfimmi innuttaasut peqqinnerulernissaannut paasissutissat katersorneqartussat pissarsiarinerisigut. Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfiup imigassanik cigaritsinillu Kalaallit Nunaannut ukiumut eqqunneqarsimasunik nalunaarsuutai takussutissatut pingaartertut assersuutigineqarsinnaapput. Takussutissat taamaattut atuinerup qanoq agguataarnera takutissinnaanngilaat, aamma sooq atuinerup allanngorsimanera pillugu.

Kalaallit Nunaanni innuttaasunik misissuisarnerit, meeqqat atuartertut peqqinnerunissamut iliuuserisartagaannik misissuisarnerit (HBSC-nik taaneqartartut) kiisalu toqsarnerit naatsorsueqqissaarutit innuttaasut peqqinnerulernissaannut iliuuseqarnissanut pingaarutilimmik paasissutissanik aallerfiusimapput, Inuunerita II-llu nakkutigineqarnerani suli pingaaruteqarlutik. 2014-imi 2018-imi inunnik misissuinissat HBSC-millu misissuinissat, Inuunerittamut aningaasaliissutinut ilaatigullit meeqqat inuusuttullu pillugit iliuuseqarnissamut aningaasaliissutinit aningaasalersorneqartut pilersaarutaapput, soorlu toqunerit peqqutit nalunaarsorneqartarneri ingerlaavartumik nutarterneqartartut.

Inuunerittap siulliup qiteqqunnerani nalilernermi paasineqarpoq peqqinnissaqarfimmi takussutissanik naatsorsueqqissaarutit

tatiginartunik amigaateqartoqartoq, iliuutsinut pinaveersaartitsinernut, katsorsaaner-
nut piginnaanngorsaaqqinnernullu pilersaa-
rusionernut nakkutilliisarnernullu atorne-
qarsinnaasunik. Naatsorsueqqissaarinermi
kisitsisit tatiginartut napparsimasarnerup
timimillu atuilluarsinnaannginnerup akiorniar-
neranni naliliisarnernut pisariaqartut, tassa
innuttaasut peqqissuunissaannut sulinium-
mi nappaatit inooriaatsimik peqqutillit pina-
veersaartinniarnernannut attuumassutillit.

Kisitsisit naatsorsueqqissaarutit pitsaanerit
amerlanerillu ajoraluartumik sulii utaqqisari-
aqassavagut. Allaat napparsimasunik nalu-
naarsuut elektroniskiusoq (Qall.: EPJ) pilersaa-
rutaasooq atuutilereeraluarpalluunniit
Inuuneritta II-mut piffissarititap affaani ki-
ngullermi naatsorsueqqissaarutit kissaa-
tiginartunik aatsaat pissarsisoqartaleru-
maarpoq.

Naatsorsueqqissaarutit amigaateqarne-
rup takussutissanik pitsaasunik piumasa-
qaateqarneq annertusisippaa, tassa sulini-
utit malinnaaffiginiarneqarneranni paasis-
sutissanik allaniit aallertoqartoqartariaqar-
tassaaq. Takussutissanik pingaarutilinnik
aallertarfiit naatsorsueqqissaartarfinit
atuutereersuneerput, soorlu Kalaallit Nu-
naanni Naatsorsueqqissaartarfik Nunatsin-
nilu Nakorsaaneqarfiup nalunaarsuiffii,
aamma ilaatigut innunik HBSC-millu misis-
suisimanagerit. Tassa taakku amerlanerit ukiu-
moortumik naatsorsueqqissaarutit nalu-
naarusiorsinnaassapput, ilaallu soorlu inun-
nik HBSC-millu misissuinerit ukiut sisamak-
kaarlugit nalunaarusiorsinnaasut suliniutip
qiteqqunnerani naggataaruutaasumillu nali-
lernissaanut atatillugu.

Takussutissat assigiinngitsut pingasut ma-

linnaavigineqarnissaat pilersaarutaavoq.
Ilaatigut takussutissat naatsorsueqqissaa-
rutit pingaarnerit suliniutini sammineqartut
ilaanniit, ilaatigut takussutissat Inuuneritta-
mut siullermut atatillugu ineriartortinneqar-
simasut, taakkulu amerlanertigut innunik
ataasiakkaanut naliliinernut atorneqartarsi-
mapput, kiisalu suliniutip ingerlasimanagerani
iliuutsinut ataasiakkaanut takussutissat.

Inuuneritta II-p sammisaasa sisamaasut ilu-
anni taamaalilluni ukiumoortumik naatsor-
sueqqissaarinermi takussutissanik tunnius-
sisoqartarsinnaassaaq, taakku sammisani
iliuutsit "uuttortarsimassavaat". Takussutis-
sanik nakkutilliisarneq Inuunerittami siuller-
mi suliniutini sammisat iluanni ineriartortin-
neqarsimasooq ingerlatiinnarneqassaaq,
amerlanertigullu taamaallaat ukiut sisamat
tamaasa nalunaarusiortoqarsinnaassaaq.
Takussutissanik nutaanik ineriartortitsiner-
mi, iliuutsit ataasiakkaat inernerannik "uut-
tuisinnaasup", innuttaasut peqqissuunis-
saannut isumaqatiissutigineqarsimasut
taakkunanilu anguniakkat apeqqutaatinne-
qassapput. Taamaattumik nakkutiginnittar-
neq pisariaqartitsineq naapertorlugi ineri-
artortinneqassaaq, tassani iliuuseriniakkat
ataasiakkaat anguniagaat apeqqutaatillugit.

Inuuneritta II-mik pitsaasumik nakkutigin-
nissinnaanermi naliliisinnaanermilu nukis-
sat piginnaasallu pisariaqartit pisariaqar-
tinneqarput. Suliniummi pisariaqartit eq-
quutsinneqassappata aqqissuussaasumik,
ilisimariikkallu tunngavigalugit atortuulersit-
sineq ingerlaavartumillu naleqqussaasarne-
rit eqquutsinneqassappata nuna tamakker-
lugu naliliisarnernup iluani piginnaasanik pit-
saasunik peqartariaqarpoq, tamannalu pi-
orsartariaqarpoq.

Inuiaqatigiit peqqissuunissaannut iliuusissatut siunnersuutit tallimat

1. Aalakoorniutigiginagu imigassartortarit naartuguillu imigassartornaveersaarit

2. Tupatornaveersaarit pingaartumik naartuguit

3. Peqqinnartunik assigiinngiaartunillu nerisaqarit

4. Ullut tamaasa minnerpaamik nalunaaquttap akunnera ataaseq timit aalatigut

5. Meeqqat inuusuttullu tupamik, imigassamik aanngajaarniutunillu allanik atuisunngunnginnissaat akisussaaffigiuk

Najoqqutarisat

Alaska Department of Health and Social Services. Healthy Alaskans 2010. Anchorage: State of Alaska, 2001.

Bjerregaard P, Aidt E.C. Atugassarititat, inooriaaseq peqqinnerlu – 2005-2009-mut Kalaallit Nunaanni Innuttaasunik misissuisitsineq. København: Statens Institut for Folkesundhed, 2010. Qupp. 30.

Bjerregaard P, Curtis T. Cultural change and mental health in Greenland. The association of childhood conditions, language and urbanization with mental health and suicidal thoughts among the Inuit of Greenland. *Social Science and Medicine* 2002;54:33-48.

Bjerregaard P, Dahl-Petersen I.K. (eds.). Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2007. Levevilkår, livsstil og helbred. Copenhagen 2008, SIF's Grønlandsskrifter 18: 129-138.

Bjerregaard P, Jeppesen C. Inuit dietary patterns in modern Greenland. *International Journal of Circumpolar Health* 2010;69:13-24.

Bjerregaard P. Childhood conditions and education as determinants for adult height and obesity among Greenland Inuit. *American Journal of Human Biology* 2010; 22:360-366.

Bjerregaard P. Folkesundhed i Grønland. *Inussuk – Arktisk forskningsjournal* 2004;1.

Bjerregaard P. Geographic variation of mortality in Greenland. *Arctic Medical Research* 1990; 40:16-24.

Bjerregaard P. Imminortarnej imminornissamillu eqqarsaateqartarnej. Statens Institut for Folkesundhed. *Ugens tal* 35, 2008.

Currie C et al. (red.). Inequalities in young people's health. HBS international report from the 2005/2006 survey. København: WHO, 2008.

Curtis T, Larsen HB, Helweg-Larsen K, Pedersen CP, Olesen I, Sørensen K, Jørgensen M, Bjerregaard P. Unges trivsel i Grønland 2004. *Inussuk – Arktisk forskningsjournal* 2006;1. 119 p.

Dahl-Petersen IK, Jørgensen ME, Bjerregaard P. Physical activity patterns in Greenland: a country in transition. *Scandinavian Journal of Public Health*. 2011;39:678-686.

Deloitte. Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik – siunissamut suliassat. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup aningaasaqarnikkut aqqissuussaanikkullu misissueqqis-saarfigineqarnera. København: Deloitte Business Consulting A/S, 2010.

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik. Sakiilluut TB akior-niarlugu 2012-imiit 2016-imut nuna tamakkerlugu iliu-sissatut siunniussat. Nuuk: Naalakkersuisut, 2011.

Det kongelige helsedepartement. Resept for et sunnere Norge. St.meld. nr. 16, 2002–2003.

Diderichsen F, Andersen I, Manuel C. Ulighed i sundhed – årsager og indsatser. København: Sundhedsstyrelsen 2011.

Folkesundhed København. Strukturel sundhedsfremme og forebyggelse. København: Folkesundhed København, 2008.

Government of Northwest Territories. Shaping the future 2006-2010. Yellowknife: Government of Northwest Territories, 2006.

Namminersornerullutik Oqartussat 2007. Inuuneritta - Innuttaasut peqqissuunissaannut Naalakkersuisut periusissaat anguniagassaallu 2007 - 2012. Nuuk: Namminersornerullutik Oqartussat, 2007.

Namminersorlutik Oqartussat. Annersaasarnerit aamma kinguaassiutitigut atornerluisarnerit pillugit - Isumassarsiorfik. Nuuk: Paarisa, 2009.

Naatsorsueqqisaartarfik. Ukiumoortumik nalunaarutit ass. aamma Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik up katersugaatai (<http://bank.stat.gl>).

Hicks J, Soule S. An Evaluation of the Implementation of Greenland's National Strategy for Suicide Prevention with Recommendations for the Future. Nuuk: Paarisa, 2007.

Juel K, Sørensen J, Brønnum-Hansen H. Risikofaktorer og folkesundhed i Danmark. København: Statens Institut for Folkesundhed, 2006.

Jørgensen ME, Borch-Johnsen K, Witte DR, Bjerregaard P. Diabetes in Greenland and its relationship with urbanization. *Diabetic Medicine* 2012; 29:755-60

Kamper-Jørgensen F. Innuttaasut peqqissuunissaannik suliniutip Inuunerittap ingerlanneqarnerata qiteqqunnerani naliliineq. København: Statens Institut for Folkesundhed, 2011.

Nunatsinni Nakorsaaneqarfik. Ukiumoortumik nalunaarsuaq 2010. Nuuk: Nunatsinni Nakorsaaneqarfik, 2010.

Mackenbach JP. Has the English strategy to reduce health inequalities failed? *Social Science and Medicine* 2010; 71:1249-1253.

Madsen MH, Grønbaek M, Bjerregaard P, Becker U. Urbanization, migration and alcohol use in a population of Greenland Inuit. *International Journal of Circumpolar Health* 2005;64:234-245.

Marmot M, Wilkinson RG. Social determinants of Health. New York: Oxford University Press, 2006.

Ministry of Social Affairs and Health. Government Resolution on the Health 2015 public health programme. Helsinki: Ministry of social affairs and health, 2001. 36 p.

Naalakkersuisut. Nunap immikkoortuini ineriartortitsinnermut pilersaarut pillugu nassuiaat. Nuuk: Naalakkersuisut, 2011.

Niclasen BVL, Bjerregaard P (red.). Folkesundhed blandt skolebørn – resultater fra HBSC Greenland undersøgelsen 2010. København: Statens Institut for Folkesundhed, 2011. 125 s.

Niclasen BVL. Børns sundhed i et socialt perspektiv med udgangspunkt i Inuuneritta - Folkesundhedsprogrammet. Nuuk: Mipi og Inuuneritta, 2009.

Nielsen ABS, Bjerregaard. Sygdom og Sundhedsvæsen. Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2009. København: Statens Institut for Folkesundhed, 2011. 97 s.

Senderovitz F. Cariesstrategi Grønland 2008 – 2018. Nuuk: Sundhedsledelsen, 2007 (rev. 2012).

Akileraartarneq atugarissaarnerlu pillugit Isumalioqatigiisitaq. Tunngavissiatut nalunaarsuaq. Kalaallit Nunaanni ineriartorneq atugarissaarnerlu qanoq qulakkeerneqarsinnaappat? Nuuk, 2010.

Akileraartarneq atugarissaarnerlu pillugit Isumalioqatigiisitaq. Pigjissarnissarput atugarissaarnissarpullu massakut iliuuseqarfigineqartariaqarput. Akileraartarnermut Atugarissaarnermullu Ataatsimiititaliap isumaliutissiisuttai, 2011.

Aaen-Larsen B, Bjerregaard P. Changes in causes of death and mortality rates among children in Greenland from 1987-1991 to 1992-1999. *Scandinavian Journal of Public Health* 2003;31:187-193.